

Akkor ez nekem 'életfordító' volt!
Élelhez akartam jutni. Levegőt
akartam, amit be lehet szívni. Nem
az volt a lényeg, hogy nem bírtam
volna tovább a festékszagot, a valós
fényt, ~~a festést~~ meg a többi titokzatnak
tűnő színházi dolgot, hanem éreztem,
hogy elsüllyedek ^{megfulladok} az irréális gondolkodásban.
Sokat kiülődtam ezzel korábban is!
Mindig valahogy az 'élethez akartam
gyötörni a szerepeket, számonkértem mindenféle
fiskálmánytól a valódiságot, a hitelességet
és ettől ~~valóságos~~ valami kínzó tudathasadásban
játszóttam és éltem akkor is, amikor
ünnepelek, mikor szinte minden újságról
én uéztem, amikor úgy éreztem hogy
mindent ~~elmondhattam~~ elmondtam, amit
elmondhattam.

De hát én nem büjdosztam, nem szöktem meg,
semmi elöl, csak a levegőt ^{valamit} ~~amit~~ ^{amikor}
úgy éreztem, hogy akkor kell kapynom!

Köszönöm, Prospero!

*Bűbájom szétszállt, odalőn,
S ha még maradt csekély erőm,
Az már a magamé csak...*

(Shakespeare)

Szorongva kezdek az öreg történetébe. Évek óta halogatom, s mostanában roham-szerűen törnek rám a mondatok, furcsa, meghatározhatatlan érzések, amelyeket azon az augusztus végén, szeptember elején megismertem.

Szeretném, ha olyan lenne, annyit jelentene, amennyit akkor nekem jelentett, nem szépitve, nem csúfítva. Be kell vallanom, hogy amit az öregtől hallottam, amiből okulhattam volna, nem szolgált javamra. Nem tudtam méríteni belőle. Még a jelzett vermekbe is beleestem, s hogy az öreg hasonlatával éljek, nem is ezek voltak a legkellemtlenebbek, hanem mikor a vadnyulaknak kitett nyavalyás drótperecek csatantak össze a bokámon. Ezekkel vacakolni – előttünk a hatalmas erdővel – ebben van valami megalázó, valami szégyellnivaló.

Az első találkozás nem volt különös. Már előzőleg sokat mászkáltam a fodrászműhely előtt. Csodálkoztam, hogy itt, ezen a falucskának is alig nevezhető településen fodrász működik. Vagyis persze borbély, és csak egy szobáckában, és hetente csak egyszer-egyszer. A borbély javarészt kint sütkérezett a bolt előtt, egy piros csíkos kempingszéken. Gyér teher haját gyakran simította végig finomkodva, egyáltalán legén, es pöttyös pilangója, kopott selyem mellénye, kerek pocakja ellenére volt valami nőies, valami nem idevaló benne.

Ezt az érzésemet igazolta Sz.-né, rengő húsú szállasadónőnk. Sz.-né száz kiló körüli rendőrözvegy volt, és nagyszerűen megfért benne egy kálvinista purifikátor szigorával egy zárdaszűz naivsága, egy szent asszony tisztaságával egy bordélyosné mindenkit kibeszélő, mindenkit összemocskoló romlottsága. Első este elrémültem a hús- és szózuhatagtól, aztán megszoktam, később már élveztem is, főleg a konyhakerti vakondtúrások fölött eljátszott iszonytató görög tragédiáit. Az azért váratlanul ért, mikor pár nap múlva ünnepélyesen felkért, hogy a hivatalos Sz.-né helyett szólítsuk Pötyinek. Köhögésbe rejtett röhögőgörcsöt kaptam, de megkedveltem.

Egyszer, mikor már a hegy majdnem minden lakóját kipletykálta Pötyi, ki játszotta az adu-ászt: a pocakos borbélyt! Mint mesélte, régen a kastélyban szolgált a gróf idején mint inas vagy lakáj, vagyis mint a gróf legbelsőbb embere, aztán mikor eltűnt a kastély, eltűnt a gróf, idekerült. Szépen berendezte a kis üzletét, kevesen jártak hozzá, inkább ismeretlen régi barátok. Na, aztán kirobbant a nagy botrány. Amolyan cukrosbácsi-ügy – sejtelmeskedett Pötyi –, de nem lányokkal, hanem fiúkkal. Hívogatta, csalogatta őket az üzletbe, míg egyszer Szeredy Arthur, a főerdész,

volt horthysta katonatiszt, aki érdekelt volt – mivel egy későn született fia is ott rohagált a borbélyüzlet előtt – drasztikusan véget nem vetett a fertőnek. Háromlábú tábori székével verte a cukros borbélyt. Az meg – képzeltetik – sirt, nyafogott, dobálta magát, mint egy fürdős... majd megmondtam, mi.

Nagy ügy volt ez!

Dezsike – mert Dezsikének becézik a borbélyt – akkor eltűnt, mint a kámfor. Három év múlva aztán csöndben, suttyomban hazajött. Eleinte, mint egy gyászhuszár – fekete klottköpenyben – nyírta a fejeket. Most meg újra – látták? – felkötötte azt a bolond nyakkendőjét, de már remélem benőtt neki... – Pötyike remegett a vihogástól – a „feje lágya”!

Az öreg a borbélytól lépett ki. Mákos haja túlságosan is fölnyírva, de arcát több napos borosta fedte. Fálnak támasztott biciklijét magához vette és elindult az erdő felé az országúton.

Talán három nap múlva céltalan erdei kószálásom váratlanul az öreg házához vezetett. Nem is ház volt ez, inkább amolyan tanyaféle, egyszerű facölöpökkel, dróthálával körülkerítve, úgy tűnt nem is a betolakodók ellen, inkább, hogy a ház jószágai ne bitangoljanak szerte. Át kellett vágni az országúton a forrás felé, ahol a turista-utak kezdődtek, azután balra egy jelzetlen ösvényen a bozótos felé, ahol az erdei út már csak egy lábnyomra szűkült. Ez a szűk nyom vezetett az egyszerű fakapuhoz.

Már ahogy kilépett a borbélytól, a sűrű borosta alatt is felfedeztem az arcát. Azt a régi arcot! A régi újságokban látottat. Ő az, persze!

Most itt a kerítésnél, ő belül, én az erdő felől, hirtelen váratlanul szembetaláltam magam a jól ismert arccal. Kérdően rám nézett.

– Ez és ez vagyok! Jó napot kívánok! Ne haragudjon... igazán nem akarom..., nem akartam...

– Szóval rólad lelkendezett Dezsike, hogy itt nyaralsz. Hogy mostanában te játszol mindent. Hogy bírod? Hogy lehet bírni?

Zavaromban már válaszoltam is, mintha egy lafatyoló, kíváncsiskodó kérdezett volna:

– Hát azért vagyok itt, azért kerestem ezt az eldugott helyet, mert ki akarom pihenni...

– Igen! Persze! A munkát, a tanulást, a sok szereplést, azt igen, azt tudom. De én nem ezt kérdezem. Hanem a többit. A nehezebbjét. Az egészséget, azt hogy lehet bírni?

A váratlan kérdéssel magamra hagyott.

Egy fahíd is vezetett a tanyakapuhoz. Legközelebb itt találkoztunk. Biciklijét tolta keresztül a hídon, a „gombából” jöhetett, alapos bevásárlás után. Vonásai most elgyötörtek voltak, nem lehetett könnyű folttekerni ide. A csomagtartóra eskábált faladában: olaj, ecet, fűszerek, gyufa, tucatnyi Filtol-cigaretta, cukor, rizs, só meg halkonzervek, ahogy futólag fölmértem.

– Ha ezt a holmit egy tutajba pakolnánk, meddig lehetne vajon az óceánon hintázni? – kérdeztem, hogy megállítsam egy pillanatra. S láthatóan érdekelte ez a téma, megállt, fűjt egyet:

– Sokáig. Nem is hinné, milyen sokáig bírja az ember kevéssel vagy akár semmivel. Itt ezek a nyári hónapok egyszerűek. Havonta legurulok a nagy „gombához” – nagyjából ilyesmit hozok. Télen kicsit bonyolultabb, de szebb. Sokkal szebb! Télen nyugalom van itt. Van egy mostanában örökölt rokonfélélem, lovásziú a parádi istállóban. Az néha eljön értem csengős szánkóval vagy gumikerekes homokfutóval, akkor aztán elegánsan suhanunk, le is, föl is. Nem sokat beszélünk. Ez a fiú – képzeld, elég hihetetlen – még sohasem járt Pesten. Aztán ahogy a kirándulás végén

behúzza maga után a kiskaput, mindig visszakiált nekem: Farmer bátyó! Mink „teszünk” a mocsok Pestre. Igaz-e? – és nagyon büszkén elcsilingel... Pedig ha tudná, hogy a farmer végigköltözte a mocsok Pestet a Vasas-pályától a Csaba utcáig, a Margit körüttől a Mátyás téren keresztül a Szent István parkig. Meg az a sok minden, ami történt. Amire egész életemben igyekeztem „tenni”, igyekeztem legyűrni, elviselni. Az a sok fölösleges őrgongós, tülekedés, de hát ezt maga jobban tudja.

Ahogy a kapuhoz értünk, visszanezgett, sípólva húzta a levegőt. Csak most vettem észre, hogy az alaposan megépített fahíd alatt egyáltalán nincs víz. Csak egy gazzal benőtt, kiszáradt meder.

– Kevés bútor kellett ide. Megtartottam az ittenieket. Könyveket hoztam meg egy kis teherautónyi tartozékomat. Egy nagy hajókofferbe pakoltam az emlékeimet. Amibe kotorászni lehet. Az újságokat, plakátokat, leveleket. Életem hordalékát. Igazából csodálkoztam, hogy mennyi mindent írtak össze rólam, a szerepeimről, hogy mennyi mindent csináltam.

Az első hegyi karácsonyomon rám jött megint valami „lezárhatnék”, és itt a mederben máglyát raktam a sok papírból. Akkor még nem tudtam, hogy még nagy esők idején is csak az alján csurdogál a víz. Így aztán hónapokig felfújt a hídra a szél néhány sort, egy-egy arcot, egy körülégett levéldarabkát. Szinte tapintatlan volt a hajnali józan szélben váratlanul felém röpülő mozdulatom, fájdalmas grimaszom! Na, minden jót!

Megint egyedül maradtam. Ilyen kurtán, ilyen határozottan adta tudtomra, hogy nem akar többet mondani. Engem azonban ennek ellenére, vagy tán éppen emiatt most kezdett csak igazán érdekelni ez a különleges öregember. Elhatároztam, hogy ügyesen kikérdezem Dezsikét, de – ahogy gondolhattam volna – ő már messziről rám kiáltott:

– Hódolatom! Nála járt?

– Arrafelé.

– Ismeri, ugye? Jesszuská, micsoda művész volt! Mindig benne volt az Új Időkben meg a Színházi Életben. Ezt játszik, azt játszik. Itt nyaral, ott nyaral. Én – mikor először bejött hozzám nyíratkozni – nem hittem a szememnek. Szűzanyám, hát a művész úr, a mester itt? De hiszen úgy tudtuk, hogy Amerikában, Buenos Airesben, a filmnél, Szűzanyám! Ő meg – képzelje – úgy tett, mintha nem tudná, kinek beszélek. Majdnem elsüllyedtem. Akkor éppen nálam kúrálta magát egy tüne-ményes ismerősöm, hát őt biztos ismeri – a Városiban énekel a kórusban – a Rózsási Karcsi! Hát az majdnem elájult a nevetéstől, hogy ezt az erdei borzot – így mondta – összetéveszthettem minden idők legnagyobb Peer Gyntjével. És akkor Karola... már a Károly... szóval azt mesélte, hogy biztos helyről, operaiaktól tudja, hogy a csoda Peer Gynt Argentínában... éhen halt. Én elhittem! Hetekig ebben éltem. Képzelterti, majd elájultam, mikor Galyáról valahogy idetévedt az a... na, milyen Mária, tudja, nagy primadonna volt, az persze rögtön felismerte, az egész tér zengett a hangjától – Szűzanyám, micsoda fénypofa – előzőleg szidta a postát, hogy nem kapja meg az újságjait, akkor kezdte a rendszert szidni, az agg mester meg – képzelje – éppen tolta felfelé itt a biciklijét. Hogy az a nő mekkorát ordított: „Bölny! vagy bivaly! – vagy valami ilyesmit – megáll az ész és trombitál. Hát te itt vagy? Itt bujkálsz! Mi az istent csinálsz itt?” – Dezsikének kigúvadt a szeme, ahogy átélt a találkozást. – De az meg sem állt, talán nem is biccentett, bekanyarodott a hídja felé. Hogy az a nagy darab nő milyen kicsi lett, hogy összetört, milyen megdöbbenve ült be a kocsiba. Sokáig tanakodtak az autóban ülökkel, aztán elmentek. Hanem tudja, nem szeretik ám itt – fogta sottogósra Dezsike. Nem is tudom, hány éve lakik itt, s alig ismerik. Csak nem képzeli, hogy elhiszik nekem, hogy ez a salabakter mekkora színész volt!

Ne csináljon viccet! Engem néznek bolondnak. Persze – unter uns gesagt – kapaszkodott a karomba Dezsike – nem csodálkozom, hogy nem beszél senkivel. Pokoli nép lakik itt. Rólam is miket össze nem fantáziáltak. Egyébként – ha már ilyen jól beszélgetünk – elárulok magának valamit. Valami nagy titkot. De el fog ájulni! Én is színésznek készültem. Micsoda sikereim voltak az egyesületben, istenem! A legnagyobb saját sikerem a *Liliomfi*ban volt. Most kapaszkodjon meg! A Mariskát játszottam!

– Jöjjön csak be! – reccsent rám az öreg. – Meddig tart a vakáció?

Nem esett rosszul a szinte durva kérdés. Nem is titkoltam – még magam előtt sem –, hogy elég erőszakosan akartam újra találkozni. Mit reméltem megtudni? – magam sem tudom. Csak éreztem, hogy jobban látja innen főntről az egészet. Álltam a kapu kitámasztó rúdjának dőlve, míg rátolta a reteszt a kiskapura. Egy nagy tölgyfa alá ültetett, fonott nádasztal mellé, egy fakó karosszékbe. Ő egy fatönkre ült, amin valószínűleg télen a fát vágja. Csak az igazság kedvéért jegyzem meg, nem kínált meg semmivel és csak az igazság kedvéért azt is, hogy – fene tudja miért –, ez nekem nagyon jólesett.

– Valami bölcsességet akar hallani tőlem! Én pedig nem tudok mondani semmit – kezdte hosszú hallgatás után. – Nem a hályogkovács bátorságával kezdtem a dolgokat, s később se féltem jobban. Az első pillanattól minden porcikám tudta, hogy minden félelmetes, amibe belefog az ember. Mindig is szorongva vágtam minden új feladatomba.

Ahogy öregszem, sokat gondolok a szüleimre – folytatta –, pedig a gyerekoromból nem sokat hoztam, talán valami praktikusságot. Életre termettséget. Az élet sűrűjében éltünk, egyik napról a másikra. Gond volt az étel, a ruha, az iskola. Nagyon messziről indultam a színház felé, egyáltalán nem emlékszem, milyen pillanatban dönthettem emellett a nagyon ködösen ismert hivatás mellett. Persze teljes volt az egész. Volt eleje, közepe, vége. Bármilyen irreális is most ez innen nézve, én még most is hiszem, hogy a nagy szerelmek nem válnak szükségszerűen gyűlöletté. Most is hiszem! Pedig ezt nem sok példával tudnám megtámasztani. És nem történt semmi különleges tragédia, ami miatt elegem lett. Ötvenéves se voltam még, amikor – ahogy mondani szokás – lehúztam a rolót. Nem mások miatt, senkinek se szólt a távozásom. Úgy éreztem, hogy nincs tovább. Nincs több a dologban. Pénzt nem gyűjtöttem, ha volt, elszórtam, egy Szent István parki lakás, meg egy kis telek árából hoztam össze ezt a tanyát. Itt az erdőszétnél állást kaptam. Hallgatag emberek között, akik nem faggattak, ha valamit elmondtam, meghallgattak, de különösebben nem csodálkoztak. Javarást egyedül járom az erdőt. Jelölgetem a fákat, rendbehozom az etetőket, tisztítgatom az új telepítéseket. Megszerettem ezt is. Személyesen ismerem már a fákat, mintha enyém lenne a forrás, mintha a madarak nélkülüm nem is tudnának eligazodni a bozót között, meg aztán az emberekről – akikkel most is dolgozom – azonnal úgy éreztem, mintha már tudj' isten mióta hallgatnánk együtt.

Leszoktam az addigi életemről. Erre a változásra gyártottam példabeszédet is. Ha valaki négy-öt évig nem dohányzik, és már nem is veszi észre, hogy körülötte füstölnek, az leszokott. Hát nekem most már meg kell erőltetnem magamat, hogy visszaidézzem a színészfélelmetem! És én nem akarom. Szép volt, de elég volt!

Ültünk. Kezdték a csönd hallhatóvá válni. Akkor az öreg hirtelen felállt, patantam én is azonnal.

– Majd talán megnézzük egyszer ezt a dzsungelt. Most dolgom van. S nyitotta is a kaput előttem.

– Nem ténferegek erre többé! – határozta el a hidon.

Másnap tényleg a híd alatt voltam, mikor az öreg leszólt. Ezen a délelőttön fiúka is velem volt, lapuleveleket szedtünk a mederben. Legalább egy méter átmérőjű volt mindegyik, ilyen tökéletes esernyőnk még sosem volt.

Az öreg a kerítés előtt motoszkált. Meleg, de mindenesetre kellemes idő volt, furcsálltam is, hogy a ház kéménye füstöl. Csak fölpillantottam, már felelt is a kérdő tekintetemre.

– Néha nyáron is befűtök, a legnagyobb kánikulában is. Ezt hívják vénségnek. Az időjárásnak semmi köze az én évszakaimhoz.

Még beszéltünk a fákról, a lapulevelekről, nem emlékszem, mikor és hogy kezdett el a számomra fontos dolgokról beszélni.

– Ötvenhat májusában játszottam utoljára. Így aztán én is belekerültem a sustorgásaratba. A sok mendemondát rólam egy darabig én is hallottam. Hogy lelőttek, hogy disszidáltam, hogy a Szabadság téren egy őrbódében ülök, jegyezgetem és jelentem, hogy kik járkálnak az amerikai követségre, hogy ezért fogok majd svájci állampolgárságot kapni. Mindezt akkor egy Balaton-felvidéki községben éltem át, egy pap barátom présházában. Ezen a vidéken akartam élni, talán ezért is nyitogattam errefelé a lelkem ajtaját. Aztán úgy hozta a sors, hogy itt a Mátrában meghalt egy rokonom, ez a ház félig-meddig rám maradt, idejöttem, megtetszett, itt maradtam. Hetekig alig mozdultam ki. Jólesett rakosgatni a dolgaimat. Jólesett az egyedüllet, hogy saját erőmből újrakezdek, fölépítetek egy életet. Éreztem, ahogy a dolgokkal, könyvekkel, bútorokkal együtt a fejemben is helyrerakódnak a gondolatok.

A gyerek szereti az állatokat? – bőkött a fiú felé.

– Szereti! – válaszoltam, még az előző szavain rágódva.

– Akkor fölmegyünk a nyulakhoz!

Lépegettünk a drótkerítés mellett, kezével végigsimogatta a kert sávjait:

– Ide ültettem mindenféle zöldséget, a túloldalra két sor szőlőt, hátra gyümölcsfákat, ott a sarokban meg nyulak vannak. Ezeket is örököltem.

Alltunk, az öreg behunyta a szemét. Aztán egész vékony résnyre nyitotta és így folytatta:

– Anyámtól valami állandó pánikhangulatot kaptam. Mindig háborúra készült, mindig csomagolt; kis csomagok, feltétlenül szükséges csomagok. Mindig tele kellett lenni a cukrosdoboznak meg a liszteszsáknak, meg a bődönnek. Én ezt pokolian gyűlöltem. Ezért mindig veszekedtem anyámmal. És látja, addig hadakoztam, míg észrevétlenül olyaná váltam, mint az anyám. Pedig én soha nem tudtam, miből készül az étel. Nem is érdekelt, ha otthon főztek, már a szagoktól elment az étvágyam. Megszoktam a vendéglőket, a büféket, a gyorsan bekapkodott falatokat. Mintha harminc évig mindig ugyanott, ugyanazt ettem volna. Most meg talán nem is mernék bemenni egy étterembe.

Közben a nyulakhoz értünk. Elcsavarta a riglit, egy hatalmas zsemleszínű nyúl dugta elő a fejét, és komótosan kilépegetett a ketrecből. Utána hat-hét kis pamacs gurult. Kettesével fölpackolta a nyúlgyerekeket a ketrec lapos tetejére. Leültünk egy régi szalonnasütő hely rönkjeire. A nagy sárga nyúl mama szimatolt körülöttünk, láthatóan élvezte a ritka vendégséget.

– Ez a nagy belga kutya szeretne lenni! Mindig úgy tesz, mintha a házat őrizné, és ha kinn eszem a kertben, odajön, két lábra áll és pitizik. A nokedlit szereti a legjobban. Egyszer még, figyelje meg, ugatni fog egyet!

– Gondolom, arra kíváncsi, hogy mi is történt velem. De semmi se történt. Pontosabban nem tudom elmondani, hogy mi történt. Egyszerre megéreztem, hogy mindennel elkészültem. Hogy befejeztem a munkámat. Apróságokat persze tudok, hogy rám jött valami fulladásféle. Érdekes, hogy erről azóta milyen sok helyen olvas-

tam. Hogy festők, írók meg mindenféle művészek úgy érzik, hogy nincs levegő körülöttük, hogy kihűlt vagy kiszívták. Hát én is pontosan így éreztem. Nem sokat foglakoztam a művészetemmel, én abban is az életet akartam. És akkor nekem ez életkérdés volt. Levegőt akartam szívni, ezt úgy értse, hogy levegőt, amit be lehet szívni. Nem az volt a lényeg, hogy nem bírtam volna tovább a festékszagot, a vakító fényeket meg a többi titokzatosnak tűnő színházi dolgot, amely egyébként is csak az interjúgyártók csemegéje, hanem valóban úgy éreztem, hogy elmerülök és megfulladok az irreális gondolkodásban. Egyébként ezzel sokat kínlódtam korábban is. Mindig valahogy az élethez akartam gyötörni a szerepeimet, számon kértem mindenféle firkálmánytól meg fércműtől a valódiságot, a hitelességet, és ettől valami kínzó tudathasadásban játszottam és éltem akkor is, amikor ünnepeket, kitüntettek, amikor minden újságról én néztem, amikor pedig úgy éreztem, hogy elmondhatnék mindent, amit el akarok mondani. De hát én nem bujdosom, nem szöktem meg semmi elől, csak abbahagytam valamit, mikor úgy éreztem, hogy mostantól kezdve hazudnom kellene. És itt nem az évek számítanak, itt csak a lélek számít, a szív, az öröm, az adni akarás. Én akkor pontosan tudtam, egy mérnök szigorúságával, egy orvos pontosságával: hogy nem bírok többet! De ezt akkor elmagyarázni ki tudta volna. És még most is, ki tudná?

Ha nem jön a hirtelen zápor, talán úgy utazom el, hogy nem találkozom többé az öreggel, de a házába biztos nem lépek be. A kis hegyi vasút állomására mentem újságot venni, éreztem, nagy zápor készülődik, a fenyőfák csúcsáról szomorúan csüngő felhők két-három napos esőt ígértek. Egyszerre léptünk a postáshoz. A postás árulta az újságot, nyitott nagy tarisznyája volt a pavilon. Az öreg Élet és Tudományt és Magyarországot vásárolt. A postás, aki egyébként mindenkit főorvos úrnak, főmérnöknek, direktoromnak titulált, tartózkodóan, szinte hűvösen számolta markába a visszajáró tíz filléretet.

Egyfelé vitt az utunk, át a fenyőerdőn, megkérdeztem, elkísérhetem-e egy darabon. Addigra már jól ismertem a titkos ösvényeket, azt is, amely az erdőn keresztül, Pötyike házához vezetett. Érezhette, hogy nem akarom faggatni, valójában örültem, hogy nem tudok menni sehová, a családot elláttam újságokkal, én meg végre nem is tudok mást csinálni, mint hogy egész napomat Hans Castorppal meg Chauchat asszonnyal töltsöm. Nem így alakult. Az eső hirtelen és olyan erővel zendített rá, hogy az öreg, ha nem is akart, kénytelen-kelletlen beinvitált a házába. Egy kis verandaszűrésből azonnal a szobába léptünk, én a házból csak ezt a szobát ismerem. Egy-két ajtó nyílt – gondolom – a konyhába meg fürdőszobába, és a szoba hátsó falánál egy meredek lépcső, inkább létraféle vezeteti a faburkolatú padlásra, ami valószínűleg ugyancsak lakásul szolgált. A szobában a legfeltűnőbb egy teljes falat beborító könyvszekrény volt. Hivatalokban lehet ilyen könyvszekrényeket látni, minden polca lebillenthető üvegtáblákkal zárható. Itt az erdőben ugyan nemigen kellett védeni a könyveket a portól, de, gondolom, ezek a szekrények a fontos tartozékok közé tartozhattak. A nagy ablakon a tölgyfát láttam a kopott karosszékkal. Barokk utánzatú kórasztal, aranycsíkos kárpitozott székek, egy fiókos szekrény, állólámpa, ernyőjén talán a Santa Maria szelte a habokat, kalózoktól üldözve; egy hatalmas, bőrrel bevont fotel és egy zöld cserépkályha tették teljessé a berendezést. Ágyat nem láttam, az öreg valószínűleg a padlást alakította át hálószobává. Az újságjaimat a fiókos szekrény tetejére tettem, egy üveg vodkát – amelyet előzőleg a gombánál vásároltam – a kezemben tartottam.

– Megkínálhatom egy kis vodkával? – kérdeztem sután.

– Most úgylis esik az eső, ez a nap már elűszott, ihatunk valamit – válaszolta,

de a vodkásüveget az újságjaimra tette, és egy benyílóból zöld üveget vett elő, a dugót kipattintotta a fogával, s két hasas pohárkába töltött.

– A fináncokra! – emelte fel sokat sejtetően a poharát. Az erős körtepálinkától kaffogtunk egy kicsit, töltött még egyszer-kétszer, aztán hallgattunk. Hallgattuk az esőt. Villámlott olykor, a villámlásokat morgás-dörömbölés követte, és egy-két akkora csattanás, mintha nem is a ház oldalába, de a székbe, a fenekünk alá csapott volna a mennykő. Amilyen gyorsan jött, olyan gyorsan hagyott alább a zápor, most már megnyugtatóan dobolt a tetőn. S kérdezetlenül megszólalt az öreg rekedtes, fáradt hangján, én meg vigyáztam, nehogy megreccsenjen a szék, nehogy megzavarjam az esőt meg a szavak monoton kopogását.

– Semmit sem talok jobban, mint az utólagos tisztánlátást. A nekrológok hazug, ostoba bölcsességeit, a mentegetőzést, a szerencsenmosdatást. Hiszen senki nem tudja, mikor történik vele valami fontos. Akár jó, akár rossz. Nekem sem papírforma szerint alakult az életem. Bármilyen messziről érkeztem is a színházhoz, jó ismerősként fogadtak a falak, az emberek. Több mint tíz sikeres év után találkoztam először a csalóddással, a kiábrándulással, az első fullasztó levegőtleniséggel. Igazuk lehet azoknak, akik azt mondják, hogy egy művésznek a hisztérikus rajongástól, az ajnározástól az elárultatásig, a gyűlöletig mindent át kell élni! Tíz év után tudtam megfogalmazni valamit, nem is a színészetből, inkább megint az életről, vagyis arról, hogy hogyan tűnik egymásba mindig minden.

Harminchárom éves voltam, mikor megismerkedtem egy norvéggel. Hajóskapitány volt, egyébként gépészmérnök. Hatalmas, kisportolt, csupa izom ember, nagy, torzonborz szakállal, viaszosvásznon, katonás ruhákban; egyszóval úgy nézett ki, mint egy norvég hajóskapitány. Az év felét Magyarországon töltötte, hajnaltól éjszakáig a kikötőben, sötét szemüvegben, szájában egy pillanatra sem aludt ki a cigarettá. Munka után is lehetőleg a hajók környékén maradt, valami filmezés alkalmával itt ismerkedtem vele össze én is. Nemcsak tökéletesen megtanulta a nyelvet, de olyan különleges fordulatokat használt, amelyeket sem azelőtt, sem azóta nem hallottam. A cigaretta mellett a rumot szerette nagyon. Két-három kikötői kocsmában is tartottak – csak az ő számára – egy-egy üveg Morgan Kapitányt. Minden héten tartott egy alkoholmentes napot, naptárában ezt fekete keresztrel jelölte és „máj-napnak” nevezte. Összebarátkoztunk. Kiderült, hogy a színházhoz is nagyon jól ért. Azt hiszem, tőle hallottam a legfontosabb dolgokat, az életről is.

Akkoriban majdnem minden este játszottam, több színházban is, különböző érdekes szerepeket. Trigorint és Peer Gyntöt, Rank doktort meg egy valószínűtlen virágszirom-királyt egy Szomoró-operában. Gyakorlattá vált, hogy egy-egy előadást többször is megnézett, viaszosvásznon trencskóban – a formások sohasem érdekeltek. Utána elgyalogoltunk valamelyik hídig, aztán végig a rakparton, s ha már nagyon elfáradtunk vagy megszomjaztunk, beültünk valamelyik füstös matrózkocsmába. Nagyokat léptem, hogy a masztix-szagból, a reflektorok kemény fényéből, a verejtékből s mégis egy irreális álom-életből gyorsan elérjünk a rakparthoz, a víz-szaghoz, a párák, ködös, elmosódó fényekhez, a füstből hirtelen előbukkanó borostás karikatúrapofákhoz, s mégis mintegy a realitásba. Életszükséglet volt nekem ez a gyors, éles váltás. Menekültem valahonnan, valamiért! Akkor is az életem értelmét kerestem. És minden este alig vártam, hogy föltehessem a legjobban marcangoló kérdéseimet. Hogy kell-e a színház? Hogy segít-e? Hogy hat-e a művészet a mindennapokra? Hogy ő be tudja-e építeni valahogy a hajóiba, fogaskerekeibe az én gyötrődéseimet?

– Csak ennyit tüztél ki magad elé? – kérdezte, mikor a pincér elének rakta a rumot. – Hát ez nem sok – és nagyot nevetett. – Szóval te „csak” az emberiség

nagy kérdéseit akarod megoldani. Jól van ez így! Ha ennyire érdekel az élet, hát rajta. Éld! De én azt hiszem, ti valahogy nem tudtok élni. Nem tudjátok igazán élvezni, amit az Istentől kaptatok. Hogy mások vagytok, mint mi. Hogy különbözők! Vagy lehet, hogy csak gyávák vagytok hozzá!

Az öreg felállt, töltött, nézte az esőt.

– Érdekes, mennyi minden ment ki a fejből – folytatta aztán –, de néha elcsodálkozom, hogy egy-két dolog milyen élesen él bennem. Ez a beszélgetés például! Most is mélyeket kell lélegezmem, hogy a nyomát a memlekről valahogy elkeressem. Ez az ember, aki nem volt gyáva élni se, örülni se, aki tudott erőt adni, aki maga volt az erő, a biztonság, hirtelen, értelmetlen módon meghalt. Harminchárom évesen. A norvég hajóstól, aki a fjordokat járta meg a végtelen óceánokat, egy kis balatoni állomáson búcsúztam. Nem tudtam, hogy örökre. Meglátogatott, én egy szőlőhegyen bújtam nyaranként az emberek meg magam elől. Hajnalban már kinn ültünk a présház előtt, a harmatos fűvön spriceltük a lopóból a poharakba a hideg bort. Ittunk. Győzködtük egymást, veszekedtünk. Beszélgettünk. Késő délután aztán lekísértem Aszófőig. Ültünk a kis állomás padján, füstöltünk, néztük az estébe olvadó sajkódi öblöt, a szürkülő Tihanyt. Felszálló utas csak ő volt, és ahogy felugrott a pillanatig álló vonatra, lehúzta a füle ablakát, s én fölkaptam egy kis kölyköt, aki a kavicsokat pörgette s valószínűleg az állomáshoz tartozott, hogy ne csak egyedül integessem a torzonborz szakáll után. Sokáig inasoztunk, a kis kölyök is szorgalmasan, pedig már csak egy füstcsikot láttunk, azután az is életlenné vált.

Ez az ember meghalt!

Sokat beszélt a halálról, nem félt tőle, szerette ezt a témát. Ma már azt mondanám, hogy a tragédia beleíródott az életébe. Balesetek tömegét élte át motorral, sível, nem tudom én mivel, de úgy gondoltam, hogy csak az óceán végezhet vele, egy jéghegy, pokoli tűzvész vagy egy száguldó lavina. De hogy egy picit vérrög fog pontot tenni az életére, egy pillanat alatt, ezt nem hittem volna. Ezt most is igazságtalannak tartom. Sokkal később tudtam meg a fiától – aki hajós lett, mint ő –, hogy apró cetliket szurkált fel a kabinja falára, egy-egy szót, egy mondatot azokról vagy azokról, akik számára fontosak voltak. Közvetlenül a párnájánál találtak egy cetlit, amire ezt írta: „Krisztus harminchárom éves volt, mikor meghalt. Addigra mindent elintézt!”

A gőzölgő erdőben siettem Pötyike háza felé. Pontosan akartam megőrizni mindazt, amit hallottam. Leírni most azonnal, míg hallom a reszelős hangot, míg szemem előtt van a sűrűn barázdált arc, a távolba figyelő tekintet. Ha az igaz is, hogy nem tudhatjuk, mikor történnek velünk fontos dolgok, most mégis biztosan éreztem, hogy az öreg történeteit nem szabad elfelejtenem. Firkáltam a verandán a mondatokat, rakosgattam az öreg kifejezéseit, keresgéltem a kikötő, a szőlőhegy, a rakpart hangulatát, s bár úgy éreztem, azt írom, amit hallottam, a papíron minden mondat gellert kapott, hamis lett, ahogy leírtam, húztam is át azonnal!

Ez a nyár is emlék lesz! Csomagoltunk, beköszöntünk az ismerős kerítéseken. Mentem az ösvényen a tanya felé, búcsúzni, vagy inkább megköszönni, hogy ülhettem itt, hallgathattam, de már a kapuban olyan sutának tűnt az egész, hogy magyarázkodásomból egy néma kézfogas lett mindössze.

Indultam már lefelé az ösvényen, mikor az öreg még utánam szól:

– Most úgy gondolja, hogy tisztán lát egy zátonyra futott életet, megértett egy sorsot. Pedig nem így van. Gazdag élet volt az a régi, és élet ez is. Talán csak ezért szívnam vissza azt a keveset is, amit mondtam! Ez mindig így volt velem. Mindig féltem a szavak erejétől. Mindig és minden beszélgetés után elővett a nyugtalanság, minden interjút azonnal visszaszívtam volna. Sokszor nagyon komikus helyzetbe

kerültem emiatt. Pedig ez egyáltalán nem gyávaság, inkább valami megmagyarázhatatlan, gyötrő törekvés arra, hogy pontosan beszéljek, s hogy minden vacak gondolatomban egész önmagamot tárjam föl, összes kételyeimmel, örömmel együtt. Pedig a kíváncsiakat igazán csak a botrányhelyzet, a csőd, a megcsömörlés érdekli, nem az egész, nem az összefüggés. Ha mernék egyáltalán tanácsot adni, talán csak azt adnám, hogy mindig az egész élet szimfóniája érdekelje, a darabokban, szerepekben és az emberekben is, ne csak egy-két drámai taktus, ne csak egy tragikus kádenecia. Csak az egészrel együtt ér valamit a legkacifántosabb befejezés is. Ezért, ha okulni akar a példából, meríteni az életemből – kérem, hogy ne tegye! Nem lehet mások életéből meríteni! Egy pillanatra talán felkapjuk a fejünket, hogy velünk is valami ilyesmi történt, de mindenből csak egy van. Hemingway magányossága csak az övé; a kapitány értelmetlen halála csak az ő életével igazán értelmetlen. Júlia öngyilkossága nem azé a nőé, akit én szerettem. Egy fontos dolog talán van. Nem szoktam citálni szerepekből, de most mégis Rank doktort kell segítségül hívnom, ő mondja, aki nincs, azt hamar elfelejtik. Ez látja, igaz! Ez megtanulható! Ezt talán még én is meg tudtam csinálni. Az aztán más kérdés, hogy miért nem tudtam jobb megoldást találni. Én, aki a szerepeimben annyiszor megéltem, végigéltem sorokat, csodálatos és iszonyatos életeteket, hogy szinte azt éreztem, hogy valójában jelen voltam az eseményeknél, s hogy mindez velem is megtörtént, miért nem tudok és miért nem tudtam soha tanulni, ellopni valamit ezekből az Istentől ajándékba kapott életekből. Miért nem tudtam legalább valamennyit, egy picit belőlük az én nyomorult életemben hasznosítani?

